

บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review)

เรื่อง เศรษฐศาสตร์การเมือง โลกทัศน์กับการวิเคราะห์ระบบ และการเปลี่ยนแปลง

โดย ดร.ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์
ผู้วิจารณ์ : พรพันธุ์ เขมคุณาคัย

การเกิดน้ำท่วมใหญ่ในภาคกลางและเมืองหลวงของประเทศไทยปลายปี พ.ศ.2554 ทำให้ผู้วิจารณ์หยิบหนังสือเรื่องเศรษฐศาสตร์การเมือง โลกทัศน์กับการวิเคราะห์ระบบและการเปลี่ยนแปลง ที่เขียนโดย ดร.ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (2538.กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) เมื่อสิบกว่าปีที่แล้วมาพิจารณาใหม่อีกครั้ง ซึ่งช่วยให้เข้าใจวงจรของกระบวนการพัฒนาแบบทุนนิยมที่นำไปสู่การเพิ่มระดับความรุนแรงของภัยพิบัติที่ส่งผลกระทบต่อมนุษย์อย่างมหาศาล

หนังสือเรื่องเศรษฐศาสตร์การเมือง โลกทัศน์กับการวิเคราะห์ระบบและการเปลี่ยนแปลง เขียนขึ้นในปี พ.ศ.2538 ซึ่งเป็นช่วงที่แนวคิดหลังสมัยใหม่ได้แพร่กระจายในกลุ่มนักวิชาการไทยแล้ว ระบบคิดในหนังสือเล่มนี้จึงเป็นการทบทวนและตั้งคำถามกับระบบคิดที่ครอบงำสังคมไทยมาตั้งแต่เริ่มแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504) จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2554) ผู้เขียนนำเสนอกระบวนการทัศน์ชุดใหม่ที่แตกต่างจากกระบวนการทัศน์ชุดเดิม โดยเชื่อว่ากระบวนการทัศน์ใหม่อาจช่วยคลี่คลายปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นกับมนุษยชาติได้

โครงเรื่องของหนังสือ ลำดับแรก อธิบายถึงระบบคิดกระแสหลัก "เศรษฐกิจแบบทุนนิยม" ว่ามีการก่อเกิดและพัฒนาอย่างไร นักเศรษฐศาสตร์แต่ละสำนักมีมุมมองต่อระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมอย่างไร ลำดับถัดมา วิเคราะห์ถึงผลของการนำระบบคิดแบบทุนนิยมมาใช้เป็นแม่บทในการพัฒนาเศรษฐกิจ และลำดับสุดท้าย นำเสนอระบบคิดใหม่เพื่อเป็นทางเลือกและทางออกให้แก่สังคม นอกจากนี้ ยังประกอบด้วยการวิเคราะห์อุดมการณ์ โลกทัศน์ และการวิพากษ์ความคิดระหว่างนักเศรษฐศาสตร์การเมืองสำนักต่างๆ จุดเด่นของหนังสือเล่มนี้อยู่ที่การมองปัญหาจากต้นตอของปัญหา ช่วยให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจระบบคิดแบบทุนนิยมและมองเห็นความหายนะที่เกิดจากระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม โดยเฉพาะด้านที่ก่อให้เกิดความยากจน และความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

ด้วยเหตุนี้เพื่อให้เห็นภาพของหนังสืออย่างแจ่มชัดมากขึ้น จึงนำเสนอ 2 ประเด็นดังนี้
สาระสำคัญของหนังสือและมุมมองด้านวิธีวิทยาการวิจัย

สาระสำคัญของหนังสือ

หนังสือเรื่องเศรษฐศาสตร์การเมือง โลกทัศน์กับการวิเคราะห์ระบบและการเปลี่ยนแปลง มีเนื้อหารวมทั้งสิ้น 14 บท จำแนกออกเป็น 3 ภาค คือ ภาคแรก เป็นเรื่องเกี่ยวกับอุดมการณ์ ความคิดพื้นฐานด้านเศรษฐศาสตร์การเมือง ภาคสอง เป็นเรื่องเกี่ยวกับความแตกต่างของ โลกทัศน์กับการมองปัญหาระบบและการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจการเมือง และภาคสาม ว่าด้วยเรื่องพัฒนาการใหม่ของเศรษฐศาสตร์การเมือง ในแต่ละภาคสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

ภาคแรก ผู้เขียนนำเสนอพัฒนาการและอุดมการณ์ความคิดพื้นฐานด้านเศรษฐศาสตร์การเมืองที่เกี่ยวข้องกับระบบทุนนิยม 3 แนว ดังนี้

1. แนวอนุรักษนิยมใหม่ (Neo-Conservatism) มีรากฐานมาจากแนวคิดของ อาดัม สมิท (Adam Smith) ซึ่งเห็นว่าระบบเศรษฐกิจของอังกฤษในยุคนั้นเป็นระบบผูกขาดโดยรัฐ อาดัม สมิท จึงเสนอทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ระบบใหม่ขึ้นมาคือ การแข่งขันและตลาดเสรี เขาเชื่อว่าผลของการแข่งขันของปัจเจกชนในระบบตลาดจะส่งผลให้เศรษฐกิจขยายตัวและพัฒนาตามธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ของ อาดัม สมิท ถือได้ว่ามีบทบาทสำคัญในการสร้างระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมสมัยใหม่

แนวคิดของกลุ่มนักคิดแนวอนุรักษนิยมใหม่ จำแนกออกได้ 2 กลุ่มคือ กลุ่มที่หนึ่ง สำนักนีโอคลาสสิก (Neoclassic) กลุ่มนี้แบ่งได้ 2 แนวคิดคือ แนวคิดแรก เชื่อในเสรีภาพของปัจเจกบุคคลและให้ความสำคัญกับกลไกตลาดเสรีเหนือสิ่งอื่นใด และแนวคิดที่สอง เชื่อว่ารัฐดำรงอยู่เพื่อผลประโยชน์ของมวลมหาชน แนวคิดนี้จึงเสนอให้รัฐเข้าไปแทรกแซงเศรษฐกิจเพื่อให้กลไกตลาดเสรีทำหน้าที่ได้ดียิ่งขึ้น กลุ่มที่สอง เศรษฐศาสตร์การเมืองกลุ่มขวาใหม่ (New Right) แนวคิดของกลุ่มนี้เน้นระบบตลาดเสรีโดยปราศจากการแทรกแซงของรัฐ

เศรษฐศาสตร์แนวอนุรักษนิยมใหม่สรุปได้ 3 ประการคือ ประการที่หนึ่ง กระบวนทัศน์แนวอนุรักษนิยมใหม่มีพื้นฐานมาจากแนวคิดของ อาดัม สมิท ประการที่สอง นักเศรษฐศาสตร์แนวอนุรักษนิยมใหม่มี 2 กลุ่มคือ สำนัก นีโอคลาสสิก และกลุ่มขวาใหม่ ประการที่สาม แนวคิดของนักเศรษฐศาสตร์แนวอนุรักษนิยมใหม่มี 2 แนวคิด แนวคิดที่เน้น

เฉพาะระบบตลาดเสรีคือ ปล่อยให้กลไกตลาดหรือมือที่มองไม่เห็นทำหน้าที่ของมันเอง และแนวคิดที่เน้นให้รัฐเข้าไปแทรกแซงเพื่อช่วยให้กลไกตลาดเสรีทำหน้าที่ได้อย่างคล่องตัวและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2. แนวเสรีนิยมใหม่ (New-Liberalism) มีแนวคิดที่แตกต่างกัน 2 แนวคือ ทฤษฎีของเคนส์ (John Maynard Keynes) และทฤษฎีของกาลเบรธ (John Kenneth Galbraith)

ทฤษฎีของเคนส์ (John Maynard Keynes) เน้นบทบาทของรัฐในการส่งเสริมการลงทุน การจ้างงาน และการกระตุ้นการบริโภค โดยเคนส์เชื่อว่าในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมจะมีคนจำนวนหนึ่งว่างงานอยู่เสมอ ต้องหางานทำแต่ก็ไม่อาจได้งาน เพื่อหลีกเลี่ยงการว่างงานและการไร้เสถียรภาพทางเศรษฐกิจ รัฐจึงต้องเข้ามาควบคุมเศรษฐกิจโดยเพิ่มการใช้จ่ายของรัฐ ยกกระดับดีมานด์ทั้งระบบ เพื่อให้เกิดการจ้างงานและการเพิ่มกำไรที่สูงขึ้น จึงก่อให้เกิดเศรษฐกิจแบบใหม่ เรียกว่า แบบผสม (Mixed economy) ระหว่างภาครัฐกับเอกชน

ทฤษฎีของกาลเบรธ (John Kenneth Galbraith) เน้นการวิเคราะห์ตลาดที่เป็นรูปธรรม โดยชี้ให้เห็นความสำคัญของเรื่อง "อำนาจทางเศรษฐกิจ" เขาเชื่อว่าตลาดไม่ได้ควบคุมธุรกิจขนาดใหญ่หากแต่ถูกธุรกิจขนาดใหญ่ควบคุมมากกว่า การมองข้ามปัญหาอำนาจในแนวคิดของทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ ส่งผลให้มีการวางนโยบายที่ผิดพลาด กาลเบรธ เห็นว่าโลกที่เป็นจริงไม่ได้มีกลไกตลาดอย่างเดียวแต่มีกลไกการวางแผนและกลไกอื่นๆ ด้วย

เศรษฐศาสตร์แนวเสรีนิยมใหม่สรุปได้ 3 ประการคือ ประการที่หนึ่ง นักคิดแนวเสรีนิยมใหม่ที่สำคัญคือ เคนส์ และกาลเบรธ ประการที่สอง แนวคิดของเคนส์เน้นการใช้กลไกของรัฐเข้าควบคุมกลไกตลาด ส่วนแนวคิดของกาลเบรธ เชื่อว่าเศรษฐกิจทุนนิยมมีมิติแห่งอำนาจแฝงเร้นอยู่ในโครงสร้างของระบบ โดยเฉพาะอำนาจตลาดได้ก่อให้เกิดปัญหาหลายประการ เป็นต้นว่า ปัญหาการผูกขาด เขาจึงเสนอว่ารัฐควรมีบทบาทในการปฏิรูประบบทุนนิยมให้พัฒนาไปในทิศทางที่รับใช้มหาชน

3. แนวมาร์กซิสต์ใหม่ (Neo-Marxism) มีพื้นฐานมาจากเศรษฐศาสตร์การเมืองของมาร์กซ์ ดังนั้นจึงเน้นการวิเคราะห์เชิงระบบในแนวเดียวกับมาร์กซ์ และวิธีการวิเคราะห์เน้นเรื่องมิติทางอำนาจ โดยเฉพาะในประเด็นโครงสร้างอำนาจ นอกจากนั้นยังมีแนวคิดชัดเจนเกี่ยวกับการสร้างสังคมใหม่ โดยเปลี่ยนจากรัฐทุนนิยมเป็นรัฐสังคมนิยม แต่การเปลี่ยนแปลงเป็นรัฐสังคมนิยมนั้นจะต้องเป็นแบบกระจายอำนาจและยึดหลักการมีส่วนร่วม

นั่นคือเป็นสังคมนิยมแบบประชาธิปไตย โดยมีการผสมผสานระหว่าง 2 กลไกคือ กลไกตลาดซึ่งทำหน้าที่จัดสรรทรัพยากร และกลไกรัฐซึ่งทำหน้าที่วางนโยบายเศรษฐกิจในระดับชาติ

เศรษฐศาสตร์แนวมาร์กซิสต์ใหม่สรุปได้ 2 ประการคือ ประการแรก เศรษฐศาสตร์การเมืองของมาร์กซ์เป็นพื้นฐานของเศรษฐศาสตร์แนวมาร์กซิสต์ใหม่ จึงรับเอาแนวคิดการวิเคราะห์เชิงระบบจากมาร์กซ์ และมีวิธีการวิเคราะห์คล้ายกับแนวคิดของ กาลเบร์ธคือเน้นวิเคราะห์เรื่องอำนาจเศรษฐกิจมากกว่าเรื่องตลาด ประการที่สอง แนวคิดเศรษฐศาสตร์แนวมาร์กซิสต์ใหม่เน้นการเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมนิยมแบบประชาธิปไตยโดยมีเป้าหมายให้ทุกคนมีความเท่าเทียมกัน

ภาคสอง ผู้เขียนได้วิเคราะห์ระบบต่างๆ ของสังคม ที่เกี่ยวเนื่องกับระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและชี้ให้เห็นว่า ปัญหาด้านเศรษฐกิจสังคมที่เกิดขึ้นล้วนส่งผลกระทบต่อกันอย่างลึกซึ้ง การแก้ปัญหาในทัศนะของผู้เขียน เห็นว่าต้องแก้ทั้งระบบ ไม่สามารถที่จะแก้เพียงส่วนใดส่วนหนึ่งได้ ซึ่งสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ทุนนิยมเป็นระบบเศรษฐกิจชนิดหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับทุกส่วนของสังคม ผู้เขียนเสนอว่าการทำความเข้าใจภาพทั้งหมดของทุนนิยมต้องอาศัยทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองในการอธิบาย ซึ่งได้แก่ แนวคิด Radical economics ทฤษฎีนี้เสนอให้วิเคราะห์ชีวิตเศรษฐกิจ 3 ด้านคือ การแข่งขัน การควบคุม และการเปลี่ยนแปลง การแข่งขันเป็นความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจที่หลายฝ่ายมีอำนาจเท่าเทียมกัน โดยผ่านกลไกตลาด การควบคุมเป็นความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานทางอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน และการเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องของพัฒนาการที่ไม่หยุดนิ่งของระบบทุนนิยม ผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นปัญหานานัปการที่เกิดจากระบบทุนนิยม เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหาสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

รัฐและตลาด หลังจากแสดงด้านอุปลักษณะของทุนนิยมแบบสุดขั้วและสังคมนิยมแบบรวมศูนย์ นักคิดกลุ่มเสรีนิยมแนวสังคมนิยมจึงได้เสนอแนวทางที่สามในการสร้างระบบเศรษฐกิจ ได้แก่ ระบบเศรษฐกิจแบบ Social market economy ซึ่งเป็นระบบเศรษฐกิจแบบตลาดที่มีการแข่งขันเสรี โดยมีรัฐให้ความคุ้มครองทางสังคมแก่ประชาชนโดยรวม

การพัฒนาและการเจริญเติบโต หลังยุคสงครามเย็นระบบทุนนิยมประกาศชัยชนะอย่างเด็ดขาด ท่ามกลางปรากฏการณ์และปัญหานานัปการ แต่ระบบทุนนิยมก็พัฒนาไปอย่างไม่หยุดยั้งบนพื้นฐานของเศรษฐศาสตร์แนวนีโอคลาสสิก (Neoclassical economics)

นั่นคือการเน้นลัทธิปัจเจกชนนิยมและกลไกตลาดเสรี สำหรับประเทศไทยพบว่าระบบทุนนิยมเสรีทำให้ปัญหาความยากจนมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น เพราะปัญหานี้บางส่วนไปเชื่อมโยงกับวิกฤตสิ่งแวดล้อม ดังนั้นจึงต้องมองหาทางเลือกใหม่ที่ไม่ใช่ "ความเจริญเติบโต" ที่ผูกพันอยู่กับอุดมการณ์ทุนนิยม หากแต่เป็น "การเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพ" ซึ่งต้องอาศัยจิตสำนึกใหม่ โลกทัศน์ใหม่ รวมทั้งศาสตร์แบบใหม่เป็นพื้นฐานด้วย

ความยากจนและการกระจายรายได้ ผู้เขียนใช้แนวคิด Radical economics ในการวิเคราะห์สรุปได้ดังนี้

1. แม้ว่ารัฐจะมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต แต่ไม่ได้หมายความว่ารัฐจะช่วยแก้ปัญหาความทุกข์ยากของประชาชนได้อย่างจริงจัง รายได้ประชาชาติและประสิทธิภาพการผลิตอาจเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วได้โดยที่ประชาชนยังยากจนเหมือนเดิม เพราะความเจริญและรายได้เพิ่มขึ้นในวงแคบ ไม่ได้กระจายไปยังประชาชนส่วนใหญ่

2. ประเทศที่กำลังพัฒนาแม้ว่าแรงจูงใจจากค่าแรงขั้นต่ำและต้นทุนการผลิตต่ำจะทำให้เกิดการลงทุนจากบริษัทข้ามชาติ แต่ก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาความยากจนได้เพราะรายได้จะเกิดขึ้นในสาขาที่บริษัทเข้าไปลงทุนและทำการผลิตเท่านั้น

3. ประเทศที่กำลังพัฒนาได้ใช้นโยบายที่เอื้ออำนวยต่อการลงทุนเพื่อสนองความต้องการของบริษัทข้ามชาติมากกว่าที่จะสนองผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและแรงงานท้องถิ่น

4. นักเศรษฐศาสตร์แนวradicalชี้ให้เห็นว่าความเหลื่อมล้ำทางรายได้เกิดจากปรากฏการณ์ 3 ด้านคือ ตลาดผูกขาด ความไม่เสมอภาคทางโอกาส และรายได้ที่ไม่ชอบธรรม

5. เศรษฐศาสตร์แนวradical เสนอให้มองปัญหาความยากจนในภาพกว้าง โดยเฉพาะโครงสร้างอำนาจและความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ขณะเดียวกันความยากจนก็เป็นเรื่องที่มีความสัมพันธ์กับปัญหาสิ่งแวดล้อมและความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติด้วย ดังนั้นการแก้ไขปัญหาดังกล่าวจะต้องดำเนินการไปพร้อมๆ กัน

สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ การที่ระบบนิเวศในปัจจุบันเกิดปัญหาความเสื่อมโทรมขึ้นอย่างรุนแรงและต่อเนื่องจึงนำไปสู่แนวคิดในการแก้ไขดังนี้

1. นักเศรษฐศาสตร์แนวนีโอคลาสสิกเห็นว่ามนุษย์มีความสามารถในการวางแผนอย่างเป็นระบบ จึงไม่ต้องหว่นวิตกว่าวิกฤตการณ์ทางสิ่งแวดล้อมจะรุนแรง ขอให้มีการวางแผนและการจัดการที่มีประสิทธิภาพ

2. นักคิดแนวตลาดเสรีสุดขั้วเชื่อว่ากลไกตลาดเสรีมีพลังพอที่จะสร้างคุณภาพสิ่งแวดล้อมได้โดยรัฐไม่ต้องเข้าไปแทรกแซง โดยเฉพาะทุนนิยมสีเขียวการตัดสินใจจะเกิดขึ้นบนพื้นฐานของจิตสำนึกเพื่อสิ่งแวดล้อมและจะมีอิทธิพลแปรกลไกตลาดให้เป็นสีเขียว

3. นักเศรษฐศาสตร์แนวความคิดเชื่อว่าทราบได้ว่าการพัฒนายังอยู่ภายใต้ระบบทุนนิยม ตราบนั้นเราไม่สามารถที่จะแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ เพราะแนวคิดทุนนิยมเน้นปรัชญามนุษย์เป็นศูนย์กลางและอรรถประโยชน์ของมนุษย์เหนือสิ่งอื่นใด ดังนั้นจะต้องสร้างระบบเศรษฐกิจใหม่นั้นคือ การผสมผสานนิเวศวิทยาเข้ากับสังคมนิยมประชาธิปไตยเป็น "สังคมนิยมนิเวศ"

4. กลุ่มสีเขียวหรือเศรษฐศาสตร์สีเขียว ยึดแนวคิด "ความยั่งยืน" (Sustainability) เป็นหลักและสนับสนุนปรัชญาที่เน้นธรรมชาติเป็นศูนย์กลาง นอกจากนั้นเศรษฐศาสตร์สีเขียวยังมีวิธีการวิเคราะห์ที่เน้นหลักการ "ความหลากหลายของวิธีวิเคราะห์" เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจเรื่องความสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อนระหว่างมนุษย์ สังคม และธรรมชาติ อีกทั้งเศรษฐศาสตร์สีเขียวยังมองว่าระบบเศรษฐกิจไม่ใช่เป้าหมาย แต่เป็นหนทางนำไปสู่เป้าหมายซึ่งเราจะต้องตัดสินใจว่าสังคมในอุดมคติจะเป็นเช่นไร แล้วจึงสร้างระบบเศรษฐกิจให้สอดคล้องกับเป้าหมายนั้น

การมีส่วนร่วมของแรงงานกับการปรับปรุงคุณภาพชีวิต ที่มาของแนวคิดการมีส่วนร่วมของแรงงานเกิดขึ้นภายใต้พื้นฐานปรัชญาสิทธิมนุษยชน เพราะมนุษย์มีศักดิ์ศรีไม่ใช่หน่วยผลิตหรือหน่วยรับใช้เครื่องจักรเท่านั้น ดังนั้นแรงงานต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจภายในสถานที่ทำงานของตนเอง แต่การมีส่วนร่วมนั้นไม่ใช่เพียงเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพหรือการปรับปรุงคุณภาพการทำงาน หากแต่เป็นเรื่องของการแสวงหาช่องทางเพื่อให้แรงงานได้มีโอกาสเข้าสู่โครงสร้างอำนาจทางเศรษฐกิจ นอกจากนั้นในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของคนทำงานยังส่งผลต่อการยกระดับคุณภาพสิ่งแวดล้อมของชุมชนด้วย ด้วยเหตุนี้การมีส่วนร่วมของแรงงานควรตั้งอยู่บนหลักการของประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

ระบบเศรษฐกิจการเมืองวัฒนธรรมและสื่อสารมวลชน ในการมองความสัมพันธ์ระหว่างระบบเศรษฐกิจกับสื่อสารมวลชนพบว่ามี 3 ประการคือ

1. โครงสร้างอำนาจและสื่อสารมวลชน เชื่อว่าสื่อสารมวลชนเป็นเครื่องมือสำคัญที่มีพลังอำนาจในการครอบงำความคิดคน ดังนั้นกลุ่มธุรกิจหลายฝ่ายจึงต้องการเข้ามาควบคุมและใช้ประโยชน์

2. เสถียรภาพและการควบคุมสังคม มีพื้นฐานความเชื่อว่าอำนาจจะสัมพันธ์กับเรื่อง การควบคุมสังคม ดังนั้นถ้าใครควบคุมความคิดของประชาชนได้ก็ควบคุมสังคมได้

3. สื่อมวลชนกับการเปลี่ยนแปลงสังคม มี 2 แนวคิดคือ แนววัตถุนิยมมองว่าสื่อถูกกำหนดโดยโครงสร้างเศรษฐกิจสังคม ถ้าระบบเศรษฐกิจสังคมเปลี่ยนสื่อก็จะเปลี่ยนตาม

และแนวคิดวิหยาบองว่าสื่อมีบทบาทสำคัญในการนำค่านิยม ความคิดเห็น และโลกทัศน์
ตะวันตกเข้ามา กระบวนการของการใช้สื่อก็เพื่อขยายอาณาจักรทุนนิยม

ภาคสาม ผู้เขียนได้เสนอแนวทางการแก้ปัญหาที่เกิดจากระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม
โดยแสดงระบบคิดใหม่ของเศรษฐศาสตร์การเมืองซึ่งมี 4 แนว ดังต่อไปนี้

New Economics: เศรษฐศาสตร์การเมืองแนวมุขยนิยม มีพื้นฐานมาจากปรัชญา
แนวมุขยนิยม นั่นคือการคำนึงถึงคุณค่าของชีวิต คุณภาพชีวิต และศักยภาพของมนุษย์
ตัวอย่างที่เด่นคือ เศรษฐศาสตร์ของคานธี ซึ่งเป็นที่มาของแนวคิด "สัตยาเคราะห์" และ
"สรวไวหัย" สัตยาเคราะห์เป็นวิธีการต่อต้านโดยวิธีการต่อสู้ที่ไม่ใช้กำลังรุนแรง พร้อมกับ
สร้างสรรค์สิ่งใหม่โดยอาศัยพลังการสนับสนุนจากชุมชนและเครือข่ายระหว่างชุมชน
ส่วนสรวไวหัย เป็นรูปแบบจำลองสังคมใหม่ที่มีระบบการปกครองตนเองโดยรัฐกับประชาชน
เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

Democratic Economics : เศรษฐศาสตร์การเมืองแนวประชาธิปไตย มีพื้นฐาน
มาจากหลักการสิทธิมนุษยชน เป็นการพัฒนาที่เน้นประโยชน์สุขของมนุษย์ ดังนั้นจึงมี
ประชาชนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา

Green Economics : เศรษฐศาสตร์การเมืองแนวนิเวศ มีพื้นฐานมาจากปรัชญา
ธรรมชาติ ดังนั้นการนำแนวคิดดังกล่าวมาแก้ปัญหาระบบนิเวศจึงใช้วิธีการสร้างสมดุล
ระหว่างธรรมชาติ มนุษย์ และสังคม

Buddhist Economics : เศรษฐศาสตร์การเมืองแนวพุทธ มีพื้นฐานมาจาก
ปรัชญาพุทธศาสนา ตัวอย่างเช่น รูปแบบสังคมแบบธัมมิกสังคมนิยมซึ่งเน้นการสร้างสังคม
ให้ผาสุกบนหลักการช่วยเหลือกันและการรับใช้มหาชนโดยมีระบบเศรษฐกิจที่เน้นธรรมนิยม

มุมมองด้านวิธีวิทยาการวิจัย

หนังสือเรื่องเศรษฐศาสตร์การเมือง โลกทัศน์กับการวิเคราะห์ระบบและการเปลี่ยนแปลง
เสนอมุมมองด้านวิธีวิทยาการวิจัยดังนี้

1. วิธีการศึกษาปัญหา ผู้เขียนได้นำเสนอว่า การศึกษาปัญหาใดๆก็ตาม ต้องรู้ราก
ของปัญหา การจะรู้รากของปัญหาได้ต้องเริ่มจากต้นตอหรือที่มาของปัญหาคือ

1.1 วิเคราะห์ว่าอุดมการณ์ (ระบบความคิด) ของระบบเศรษฐศาสตร์แบบทุนนิยม
ที่นำมาใช้ในการพัฒนาประเทศมีรากฐานมาจากปรัชญาความเชื่อใด มีพัฒนาการความเชื่อ
มาอย่างไรจากอดีตถึงปัจจุบัน และความเชื่อหลักของระบบคิดแบบทุนนิยมคืออะไร

1.2 วิเคราะห์โลกทัศน์ ซึ่งเป็นสิ่งชี้นำพฤติกรรมและการกระทำของคนที่เป็นผลมาจากความเชื่อในระบบคตินั้นๆ โดยวิเคราะห์ว่าความเชื่อของคนมีรากฐานมาจากทฤษฎีใด และเมื่อคนปฏิบัติตามความเชื่อนั้นได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อมนุษย์ ต่อสังคมและธรรมชาติอย่างไร

1.3 วิเคราะห์ว่าปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นเกิดจากตัวระบบเองหรือเกิดจากการนำระบบไปใช้อย่างไม่ถูกต้อง หากเกิดจากตัวระบบ การแก้ปัญหาคือการเปลี่ยนแปลงระบบใหม่ หากอยู่ที่ผู้ใช้ระบบก็ต้องแก้ปัญหาคือคน สำหรับหนังสือเล่มนี้ผู้เขียนได้วิเคราะห์ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นความยากจนหรือความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศ ล้วนเป็นผลมาจากระบบคิดแบบทุนนิยมทั้งสิ้น ดังนั้นเมื่อปัญหาอยู่ที่ตัวระบบ วิธีแก้จึงต้องแก้ที่ตัวระบบนั่นคือ การรื้อถอนระบบคิดเดิมออกไปแล้วสร้างระบบคิดใหม่ขึ้นมา ดังนั้นหนังสือเล่มดังกล่าวจึงเสนอระบบเศรษฐศาสตร์แนวใหม่ เช่น เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ เศรษฐศาสตร์แนวนิเวศ ฯลฯ ให้เป็นทางเลือกในการแก้ปัญหาต่อไป

2. ทฤษฎีกับการศึกษาปัญหา

2.1 ความสำคัญของทฤษฎี ผู้เขียนเชื่อว่าไม่อาจวิเคราะห์ปัญหาทางสังคมใดๆ โดยปราศจากพื้นฐานทางทฤษฎี ดังนั้นทฤษฎีจึงเป็นเสมือนกรอบแนวคิดที่จะช่วยให้เห็นแนวทางในการวิเคราะห์ปัญหา เช่น การวิเคราะห์ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมต้องนำทฤษฎีที่ว่าด้วยแนวคิดทุนนิยมแต่ละแนวมานำเสนอให้เห็นถึงที่มา พัฒนาการทางความคิด และการนำแนวคิดไปใช้ในระบบเศรษฐกิจ ตลอดจนการวิพากษ์ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมของทฤษฎีต่างๆ เป็นต้น

2.2 ความเป็นธรรมชาติของทฤษฎี การนำทฤษฎีมาใช้ในการวิเคราะห์ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม เช่น ทฤษฎีของเคนส์ ทฤษฎีของกัลเบรท ทฤษฎีแนวราดิคัล ฯลฯ ช่วยให้เห็นมองเห็นลักษณะของทฤษฎี 2 ประการคือ ลักษณะที่หนึ่ง เป็นการอธิบายความจริงของโลกทั้งสภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบันและการคาดการณ์สิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ลักษณะที่สอง เป็นการชี้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสภาพเงื่อนไขของสิ่งต่างๆ หรือของสังคม อย่างไรก็ตาม ไม่มีทฤษฎีใดที่จะใช้อธิบายความจริงได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์แบบ แต่ละทฤษฎีเมื่อนำไปปฏิบัติมักจะมีจุดอ่อนเสมอ ทฤษฎีจึงเกิดพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มีทั้งที่พัฒนาต่อยอดจากทฤษฎีเดิม หรือล้มล้างทฤษฎีเดิมแล้วก่อตั้งทฤษฎีใหม่ ด้วยเหตุนี้ในการนำทฤษฎีไปใช้จึงต้องคำนึงถึงธรรมชาติของทฤษฎีด้วย

2.3 การนำทฤษฎีไปใช้ในการวิจัย ทฤษฎีคล้ายกับสมมติฐานเพราะทฤษฎีเป็นเพียงแบบจำลองของปรากฏการณ์ ซึ่งปรากฏการณ์ที่เป็นจริงอาจไม่เป็นไปตามทฤษฎีหรือสมมติฐานที่แสดงไว้ทั้งหมดก็ได้ ดังนั้นเพื่อให้ทฤษฎีสามารถอธิบายบางสิ่งบางอย่างได้ใกล้เคียงกับความจริง ผู้ศึกษาจะต้องเลือกทฤษฎีให้สอดคล้องกับประเด็นปัญหาให้มากที่สุด เช่น การที่จะเข้าใจระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้อย่างชัดเจนต้องอาศัยทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองในการอธิบาย เป็นต้น

2.4 ข้อจำกัดของทฤษฎี คือ สิ่งที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของทฤษฎีที่ทฤษฎีไม่อาจอธิบายความจริงหรือชี้แนะสังคมได้ทั้งหมด แต่ละทฤษฎีจะอธิบายปรากฏการณ์ของสังคมหรือชี้แนะสังคมได้เพียงบางส่วนเท่านั้น เช่น ทฤษฎีอนุรักษนิยมใหม่ ทฤษฎีเสรีนิยมใหม่ ฯลฯ เพราะสิ่งที่อยู่นอกเหนือคำอธิบายของทฤษฎียังมีอีกมากที่ยังหาคำตอบไม่ได้ เช่น โครงสร้างทางอำนาจ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ความขัดแย้ง เป็นต้น ในการศึกษาจึงต้องคำนึงบริบทแวดล้อมที่สัมพันธ์กับโครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรมซึ่งอยู่นอกเหนือกฎหรือทฤษฎีที่เรานำมาใช้ในการอธิบายด้วย

3. ความหลากหลายของวิธีการวิเคราะห์ เป็นมุมมองด้านวิธีวิทยาการวิจัยที่น่าสนใจอีกประเด็นหนึ่ง ผู้เขียนชี้ให้เห็นว่าในแต่ละประเด็นคำถามต้องคำนึงถึงความหลากหลายของวิธีวิเคราะห์ เช่น

3.1 ความหลากหลายของทฤษฎี คือ ทฤษฎีต่างกันอาจใช้วิธีวิเคราะห์ต่างกัน

3.2 ความหลากหลายของวิธีการ คือ คำถามเดียวกันหรือปัญหาเดียวกันอาจใช้วิธีการหาความจริงได้หลายวิธีการ

3.3 ความหลากหลายของข้อมูล คือ ข้อมูลหลายประเภทอาจใช้วิธีการวิเคราะห์แตกต่างกัน

ความหลากหลายของวิธีวิเคราะห์จะช่วยให้มองเห็นมิติของความสัมพันธ์ที่ยึดโยงกันอยู่ได้อย่างชัดเจน เช่น การศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อนระหว่างมนุษย์ สังคม และธรรมชาติ ซึ่งต้องใช้ระบบนิเวศ สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมเป็นศูนย์กลางในการวิเคราะห์ เป็นต้น นอกจากนั้นการวิเคราะห์ปัญหาอาจเริ่มต้นได้หลายทิศทาง เช่น การวิเคราะห์สังคมโดยใช้ระบบเศรษฐกิจเป็นตัวตั้งซึ่งอาจศึกษาจากโครงสร้างส่วนบนที่รัฐเป็นผู้กำหนดนโยบายลงมาสู่โครงสร้างส่วนล่าง เช่น ชุมชนท้องถิ่น หรือศึกษาจากชุมชนท้องถิ่นแล้วเชื่อมโยงไปสู่โครงสร้างอำนาจรัฐ หรือศึกษาจากกลไกสังคมภายนอกเข้าสู่โครงสร้างสังคมภายในชุมชนและเชื่อมโยงไปยังโครงสร้างอื่นๆ เป็นต้น

หนังสือเล่มนี้ช่วยอธิบายสิ่งที่เข้าใจยากให้ง่ายขึ้น ทั้งความสับสน ความซับซ้อน และปัญหาในโลกสมัยใหม่ที่เกิดจากระบบคิดของคนนั่นเอง การหยิบหนังสือเล่มนี้ขึ้นมาอ่านใหม่อีกครั้งจึงเสมือนเป็นการทบทวนการเดินทางของมนุษย์ว่าจะเดินหน้ากันต่อไปหรือจะสร้างทางเลือกใหม่...ให้แก่อังคม